

BESPREKING BOEK

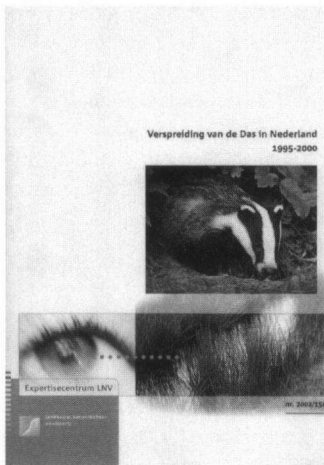
De das in Nederland

Is kennis over aantallen, trends en (veranderingen in) verspreiding van een soort onmisbaar, als je die soort goed wil kunnen beschermen? Ja, alleen dan kan men immers weten of maatregelen, die voor een soort getroffen zijn, effect hebben, of dat er misschien nog extra inspanningen nodig zijn.

Daarom is het verheugend dat er een rapport is uitgebracht over een onderzoek naar de status van de das in de periode 1995-2000.

Hoe bepaal je de status van de das? Simpel het aantal dieren in Nederland tellen is onbegonnen werk: dassen zijn schuwe, nachtactieve dieren. Om te weten te komen hoeveel dieren er in één enkele burcht wonen, is het al noodzakelijk vele nachten bij die burcht te posten. Voor heel Nederland is dat echter ondoenlijk.

In dit rapport is gekozen voor het bepalen van de verspreiding. In 1990 en in 1995 was al van elk kilometerhok vastgesteld, of er bewoonde dassenburchten in lagen. Zo ontstond een 'stippenkaart'. Deze verspreidingsgegevens zijn nu geactualiseerd: in het jaar 2000 werd door onderzoekers naar bewoonde burchten gezocht in kilometerhokken, waar bij de eerdere tellingen burchten waren gevonden of waar dode dieren waren aangetroffen. In totaal werden ruim 2500 mogelijke burchtlocaties onderzocht! Deze data werden aangevuld met gegevens van Vereniging Das & Boom over de dassen die zij hebben geherintroduceerd. De verspreiding, die in dit rapport wordt gepresenteerd, is een minimale verspreiding: dassen die zich buiten de vindplaatsen van 1990 en 1995 hebben gevestigd en die voor-

zichtig genoeg zijn om niet te worden aangereden of te verdrinken, kunnen over het hoofd zijn gezien.

Het rapport geeft voor elke provincie waarin dassen voorkomen alle verspreidingsstatistieken: aantal kilometerhokken, aantal onderzochte burchtlocaties in 1995 en 2000, totaal aantal bewoonde burchtlocaties, het oppervlakte geschikt woongebied in 1990 en 1995. Daarnaast wordt ingegaan op toe- of afname in deelgebieden, uitgevoerde herintroducties, de resultaten daarvan en op verstoorde of verdwenen burchten.

Ook voor heel Nederland wordt de verspreiding besproken. Sinds 1960 is de verspreiding van de das flink toegenomen: van 384 bezette km² verspreidde de das zich gestaag tot 948 bezette km² in 2000! Intussen heeft de das weer min of meer de oudst bekende verspreiding van 1900, met dien verstande, dat er nu minder kilometerhokken bewoond zijn dan toen. De verschillen in groei van deelgebieden worden besproken.

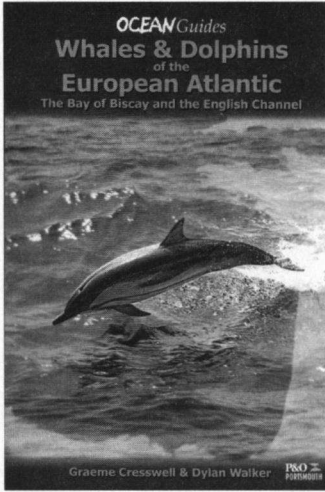
Al met al is het een boeiend en zeer leesbaar rapport, waarbij echter opgemerkt moet worden, dat sommige delen van de methode toch wat onduidelijk blijven. Zo blijft de lezer in het ongewisse over de grond waarop een kilometerhok als bewoond of niet bewoond wordt bestempeld; het aantal onderzochte kilometerhokken is lager dan het aantal bewoonde kilometerhokken. Hoe dat zit, wordt ook na meerdere keren lezen niet duidelijk. Ook wordt niet uitgelegd hoe de totale oppervlakte van geschikt woongebied van 1990 en 1995 is bepaald. Waarschijnlijk is dat te vinden in twee rapportages, die in de literatuurlijst worden genoemd, maar waarnaar in de methode, of bij de verspreidingsbesprekingen, niet wordt verwezen. Dat maakt, dat de resultaten van dit rapport pas op volle waarde kunnen worden geschat, als die rapporten erbij worden genomen.

Geert Moll, 2002. Verspreiding van de Das in Nederland 1995-2000. Rapport EC-LNV nr. 2002/150. Expertisecentrum LNV, Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij. Ede/Wageningen.

Jasja Dekker

Wat zwemt daar?

In Amerika en Canada worden al jaren walvistochten georganiseerd langs locaties voor de kust waar de kans op het zien van walvissen en dolfijnen groot is. Lang dacht men, dat zo iets in Europa niet mogelijk zou zijn, hoewel er maar liefst 27 verschillende dolfijnen en walvissen in de Europese Atlantische Oceaan voorkomen. Die blijken goed geobserveerd te kunnen worden, vooral vanaf de veerboten tussen Engeland en Noord-Spanje. En nu is er, mede voor die vorm van waarnemen, de eerste determinatiegids voor walvissen en dolfijnen geschreven. De uitgave werd dan ook

gesponsord door een grote veeerderij.

Dit gidsje is duidelijk aan dat doel aangepast: het bevat geen uitgebreide verhandelingen over ecologie, bescherming, etcetera. Op een korte inleiding na gaat het vooral over herkenning en voorkomen.

De gids begint met een bespreking van de zeven families binnen de walvisachtigen die in de Europese Atlantische oceaan gezien kunnen worden, met daarbij de uiterlijke kenmerken van die families. Het belangrijkste deel van de gids wordt natuurlijk gevormd door de soortbeschrijvingen. Aan elke soort worden twee halve pagina's gewijd: één met uiterlijke

kenmerken, tips voor identificatie, gedrag, status en verspreiding. Deze laatste wordt ook afgebeeld op een kaartje, waarbij door middel van kleuren onderscheid wordt gemaakt in delen van het besproken gebied waar de soort zelden, soms of regelmatig waargenomen wordt. Ook is op deze pagina een kleine tekening geplaatst van de besproken soort.

De pagina er tegenover geeft een foto van een dier, zoals het op volle zee gezien kan worden: vaak dus aandacht voor karakteristieke delen als de staart, de rug met rugvin en, bij de dolfijnen, vooral de zijkant en de kop.

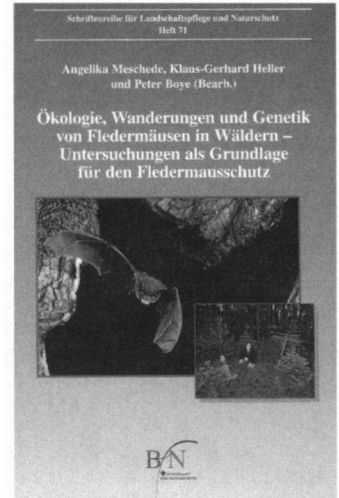
De gids sluit af met de duiksequenties van een aantal meer algemene walvissoorten en met een pagina over bescherming, onderzoek en het belang van walvisobserverende vrijwilligers daarvoor.

Hoewel de gids is geschreven voor passagiers van de veerboten door de Golf van Biskaje en voor hen waarschijnlijk pas echt tot zijn recht komt, is zij ook leuk voor thuisblijvende zeezoogdierenfans.

G. Cresswell & D. Walker, 2001. Whales & Dolphins of the European Atlantic. The Bay of Biscay and the English Channel. Wild Guides, Old Basing. ISBN 1903657008. € 17,50.

Jaśja Dekker

leerde ondergrond van die synthese, zijn nu als artikel gepubliceerd en gebundeld in Hef 71 van de 'Schriftenreihe für Landschaftspflege und Naturschutz'. Een geweldige bundeling van verschillende onderzoeken naar manieren om de relatie tussen vleermuis- en bossen en bostypen te onderzoeken. Gegevens over voorkomen van soorten, bosoppervlakten en bostypen werden door middel van GIS geanalyseerd. Het voorkomen van soorten in diverse grote bosgebieden in Duitsland is intensief geïnventariseerd met verschillende methoden van

vangen met netten, vleermuis-kasten tot en met de detector. Jachtgedrag en habitatkeuze van 'bossoorten' zijn door middel van telemetrie onderzocht en er is gekeken naar het proefspectrum door analyse van de faeces. Met behulp van ringen en door een genetische analyse van populaties van rosse vleermuisen in verschillende delen van Europa is getracht nieuw licht te werpen op het trekgedrag van deze soort. Geweldig om te zien hoe het mitochondriaal DNA, dat alleen van vrouwtje naar vrouwtje overerft, aangeeft dat de kraamgroepen heel nauw verwante en plaatstrouwe groepen zijn, ook al leggen de vrouwtjes grote afstanden af tussen

Ecologie, trek en genetica van vleermuisen die iets met bossen hebben

In Zoogdier 12(2) heb ik aandacht besteed aan het Duitse onderzoeksproject naar vleermuisen in bossen, Untersuchungen und Empfehlungen zur Erhaltung der Fledermäuse in Wäldern, dat uitmondde in twee uitstekende publicaties. Namelijk de algemene synthese van de bijeengebrachte kennis en informatie: A. Meschede & K.-G. Heller, 2000. Ökologie und Schutz von Fledermäusen

in Wäldern. Band I. - Bundesamt für Naturschutz/Landwirtschaftsverlag. Schriftenreihe für Landschaftspflege und Naturschutz. Heft 66:1-374 en een brochure: Fledermäuse im Wald - Informationen für den Waldbewirtschafter. Deutscher Verband für Landschaftspflege/Bundesamt für Naturschutz. 20 pp. De twintig deelprojecten, die hebben gedienend als de gedetail-

zomergebied en wintergebied, terwijl er tegelijk dwars door Europa nauwelijks genetische structurering te vinden is door het over grote afstanden verspreiden van kern DNA door de mannetjes. Toch is er enige structurering. De Franse dieren wijken af van de Italiaanse en van de Centraal-Europese en Oost-Europese dieren, die onderling weer op elkaar lijken. Dat ondersteunt de gedachte dat, na de laatste ijstijd, het met name de dieren uit Zuidoost-Europa geweest zijn die ons deel van Europa weer koloniseerden. Ook de dieren in het massawinterverblijf in Kiel in Noord-Duitsland onderscheiden zich weer wat van de rest. Dat duidt op een regionale Noordwest-Europese populatie, inclusief Scandinavië, die om een of andere reden minder uitwisselt met de Oosten Centraal-Europese dieren. En dat past weer precies bij wat we van Bels e.a. uit Nederland kennen, waar de dieren helemaal niet zo vreselijk ver lijken weg te trekken.

Dit is natuurlijk maar een klein inkijkje in één van vele interessante artikelen in deze bundel. Ik zou zeggen: aanschaffen en lezen!

Herman Limpens

Meschede, A. & K.-G. Heller & P. Boye, 2002. Ökologie, Wanderung und Genetik von Fledermäusen in Wäldern - Untersuchungen als Grundlage für den Fledermausschutz. - Bundesamt für Naturschutz/Landwirtschaftsverlag. Schriftenreihe für Landschaftspflege und Naturschutz. Heft 71:1-288. ISBN 3-7843-3612-4. Het kost € 16,- en is te bestellen bij BfN-Schriftenvertrieb im Landwirtschaftsverlag, 48084 Münster. Tel: 0049.2501.801300; Fax: 0049.2501.801351 of via de website: <http://www.lv-h.de/bfn>.

Kerkzoldernummer

"Kerkzolderbezoek is één van de leukste manieren om met vleermuizen bezig te zijn, als je het niet erg vindt om af en toe geen vleermuizen te zien. Je ontmoet interessante mensen, je bezoekt bijzondere gebouwen, je komt op vreemde plekken (dorpjes, keukens, zolders, torens). Het is romantiek, tactiek, avontuur, architectuur, cultuurhistorie en vakantie tegelijk. En soms zie je ook nog vleermuizen". Zo omschrijft Henk van Netten voortreffelijk de leuke kanten van het kerkzolderonderzoek. Hij gaat verder: "Behalve het eigen genoegen (en dat is legitiem!) zit er ook een nuttige kant aan de zaak: dankzij een contact met koster/pastoor/kerkvoogd kun je misschien een bijdrage leveren aan het beschermen van een aantal vleermuizen." Hij hanteert de juiste volgorde: de pret staat voorop en het nut volgt eventueel daarna. Dat dit onderzoek geen nachtwerk vergt, is een belangrijk voordeel.

Dit nummer van de Nieuwsbrief van de Vleermuiswerkgroep van de VZZ is speciaal gewijd aan vleermuisonderzoek op kerkzolders en in kerktorens en omvat een achttiental, vooral anekdotische, opstellen over dit onderwerp. Deze wijze van zoeken naar vleermuizen levert gegevens over verspreiding en aantallen, die met een detector niet worden gevonden (bijvoorbeeld doordat de sonar van grootoorvleermuizen heel zacht is) en vult de kennis aan over de verspreiding van een aantal vleermuissoorten.

Wanneer de kerken regelmatig worden bekeken, kan dat gegevens opleveren die gebruikt kunnen worden voor het monitoren van vleermuizen. De aandacht die vleermuizen op deze manier krijgen, wijst beheerders van (kerk)gebouwen en landschapsverzorgers er op, dat vleermuizen belangrijk zijn en bescherming behoeven.

De bijdragen getuigen van een

groot enthousiasme bij de onderzoekers, maar ze ontbreken soms de noodzakelijke structuur. Sommige grafieken en kaarten zouden meer toegankelijk zijn als zij wat groter waren afgedrukt.

Boeiend is het overzicht van het onderzoek aan meervleermuizen in Berlikum in Friesland, dat reeds 45 jaar loopt. En leerzaam is een overzicht van technische voorzieningen die zolders toegankelijk maken voor vleermuizen en tegelijkertijd duiven en kauwen er buiten houden.

In het voorwoord van de redactie mis ik een historisch overzicht. Zoals de betekenis voor het vleermuisonderzoek van Sjoerd Braaksma, die in de zestiger jaren als eerste probeerde alle Nederlandse Kerkzolders en kerktorens te inspecteren, nagevolgd door Sluiter & Van Heerdt, die dat in de provincie Friesland nog eens herhaalden. En ook had de inleiding een overzicht mogen geven van de doelstellingen en het nut van dit soort onderzoek, waardoor dat in de bijdragen die volgen, niet nog eens herhaald had hoeven worden. Kortom, dit nummer maakt de verwachtingen niet helemaal waar, maar de liefhebber vind er toch veel lezenswaardigs.

Wim Bongers

Kerkzoldernummer. Nieuwsbrief Vleermuiswerkgroep VZZ nr. 40 14(2) 2002. 32 pp.

